

חוברת 72 מאופיינת בפרישה קשתית, המקנה לקורא תחושה של מרחב. עניינה בשירה, הגות, היסטוריה ואדריכלות, והיא חובקת שטח גאוגרפי וכרונולוגי עצום, המתחיל בבבל של המאה ה"י, סובב דרך ספרד של המאה ה"ב, ומגיע עד תימן של המאה ה"ט.

שירי אזור חילוניים חדשים מגנזי רוסיה / עזרא פליישר

בעקבות נפילתה של ברית המועצות נתגלה שפע של מקורות יהודיים שהיו גנוזים בארכיונים ובספריות במשך דורות. עזרא פליישר, הנימנה עם החוקרים השוקדים על חשיפת האוצרות החבויים, מפרסם שבעה שירי אזור ('מששחאת') חילוניים מתוך אוסף כתבי יד השמורים בספרייה הלאומית הרוסית אשר בפטרבורג. אופיים הספרותי של השירים נידון ביסודיות, תוך התייחסות לשירים מאת יהודה הלוי ומשוררים נוספים. פליישר מייחס את השירים המתפרסמים לר' אברהם אבן עזרא, איש האשכולות הספרדי בן המאה ה"ב. מסקנתו היא שהשירים הם שירי תהילה לנגיד נסים בן מצליח ולר' שמואל ן' גיאמע, אשר נכתבו בידי אבן עזרא בעת מסעו בצפון אפריקה לפני שנת 1140. פרופסור פליישר הוא פרופסור אמריטוס במחלקה לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים.

מקור חדש לתרגומו של שמואל אבן תבון למורה נבוכים והערותיו עליו / י' צבי לנגרמן

מורה נבוכים (מו"נ), חיבורו הפילוסופי הגדול של רמב"ם, תופס מקום מרכזי בחוברת זו, שכן בנוסף למאמר הנדון, מתפרסמת בה גם בקורת ספרים מאת שרה סטרומזה על תרגום עברי חדש של החיבור מאת מיכאל שורץ. מאמרו של י' צבי לנגרמן עוסק בתרגום הימ"י בניימי המקובל ביותר של מו"נ, תרגומו של שמואל אבן תבון, שנערך תוך התייעצות עם רמב"ם עצמו. לנגרמן דן בכתב יד השמור בליוורנו, המאפשר לקורא המודרני להתבונן בדרך עבודתו של אבן תבון, בשגיאותיו, בהרהוריו על התרגום הנכון של מונחים מסויימים, וביחסו לתרגום של מתחרהו, יהודה אלחריזי. בסוף דבריו דן לנגרמן בחוג מקורביו ותלמידיו של אבן תבון. מאמרו מבליט את הצורך להמשיך ולחקור את עולמם של אלו אשר תרגמו את המורשת הערבית-היהודית אל השפה העברית, ואפשרו בכך את חדירתה לעולמם של יהודי אירופה הלטינית.

פרופסור לנגרמן מלמד במחלקה לערבית באוניברסיטת בראילן.

יחסים בין-עדתיים בצפת לאחר גירוש ספרד – בחינה מחודשת / רות למדן

על יסוד קריאה מחודשת של תעודות מן הגניזה הקהירית, מבקשת רות למדן לדון מחדש במתח בין קהל הספרדים לקהל המוסתערבים בצפת בתקופה הקשה שבין גירוש ספרד לבין הכיבוש העות'מאני. דבריה מסתמכים על שלוש איגרות תלונה שנשלחו מצפת אל הנגיד ר' יצחק שולאל בקהיר, שבהן מתלוננים הכותבים על המתיחות בקהילה. החוקרת דנה ברבנים המוזכרים באיגרות, וקובעת, בין השאר, כי שניים מהם – ר'

אברהם פתילה ור' אברהם פרגילה – הם בעצם אדם אחד. טענתה העיקרית היא שהחיכוכים בצפת לא היו נעוצים במתח בין־עדתי, אלא נבעו מן היחסים העכורים ששררו בין שתי קבוצות של חכמים על רקע אישי וכלכלי.

ד"ר למדן מלמדת במחלקה לתולדות עם ישראל באוניברסיטת תל אביב.

בית הכנסת העתיק של חלב ותולדותיו / דוד קאסוטו

לפנינו ניתוח אדריכלי חדש של בית הכנסת העתיק של חלב, המתבסס בעיקר על פירושים חדשים למקורות ידועים. דוד קאסוטו מציע פירוש חדש לשיר המתאר את בית הכנסת; השיר נכתב כנראה במאה ה־טז' ונמצא חרוט בדפנות של תיק ספר תורה. הניתוח נשען גם על דבריהם של שני נוסעים בני המאות הי"ז והי"ח. בין השאר, נותן קאסוטו את דעתו למספר ההיכלות והתיבות, לחלוקת השטח בין בני העדות השונות (מוסתערבים, ספרדים ופראנקוס), ולתופעה הנדירה של בית כנסת פתוח, אשר שימש את הציבור בעונה החמה. המאמר מלווה באיורים של השיר החרוט בתיק ספר התורה, ושל מוקדים שונים בשטח בית הכנסת.

דוד קאסוטו, אדריכל וסגן ראש עיריית ירושלים, כתב מחקרים רבים על האדריכלות של בתי כנסת בארץ ובתפוצות.

לתולדות יהודי תימן: עוללות היסטוריות / יהודה רצהבי

מידע חדש על תולדות ישראל מתגלה לעתים במקומות בלתי צפויים, כגון בתוך כריכות ספרים. יהודה רצהבי מגיש במאמרו לקט של מקורות נידחים על יהדות תימן לדורותיה. מונחים בפנינו שטר, איגרות, רשימות של דיינים וספרים, ועדויות ערביות. מקצת התעודות מגוללות בפנינו פרשיות מרתקות, כגון החיפושים של אב אחר בנו האובד במאה הי"ט, סיפור רציחתו של שליח מארץ ישראל, והמאבק על הקבלה בקרב ההנהגה הרוחנית של יהדות תימן. מקורות נוספים דנים בסדרים סטטיים יותר של החברה היהודית בתימן, כגון בענייני מסים, הנהגה ומשפחה.

פרופסור רצהבי הוא פרופסור אמריטוס לספרות עברית וערבית באוניברסיטת בריאלין.

עיונים ובקורות

אור ראשון בחכמת הלשון – פרופסור יהושע בלאו על 'אור ראשון בחכמת הלשון, ספר צחות לשון העברים לרב סעדיה גאון, מבוא ומהדורה מדעית מאת אהרן דותן. בשבחי המתרגם: על תרגום עברי חדש של מורה נבוכים – פרופסור שרה סטרומזה על 'מורה נבוכים לרבנו משה בן מימון, תרגם מערבית לעברית והוסיף הערות ומפתחות מיכאל שורץ, חלק ראשון.

מסע אל ארץ לא נודעת – פרופסור יעקב אלבוים על ספרו של נחם אילן: 'פרוש 'מצח אהרן' לר' אהרן גריש.

ר' אהרן גריש – איש צפת – פרופסור יצחק אבישור על ספרו של נחם אילן.

העורך